

Szakmai zárójelentés

OTKA 71375. sz. kutatási projekt

A kutatási projekt célja a római jog szerződési formuláinak gyűjteményes kiadása volt, egy humanista francia jogtudós és államférfi, Barnabas Brissonius: *De formulis et solemnibus populi romani verbis libri VIII.* műve alapján. A projekt a szerződési jog feltérképezésre korlátozódott (a családjog, a dologi jog és az öröklési jog, ahol a formulák szintén meghatározó szerepet játszottak, egyelőre nem került feldolgozásra). A szerződési típusokon belül a szerződés tárgya szerint tovább differenciáltam, hisz a római jog kazuisztikus jellege miatt a felelősségi és veszélyviselési szabályok pl. az adásvételen belül a rabszolgavétel, a borvétel, vagy az ingatlan adásvétel szabályainál lényegesen eltérnek. Mindegyik szerződési modellnek speciális szerződési kikötései és gazdasági kockázatai vannak, amit a szerződő partnerek a megállapodásukon belül, a kockázat-telepítés speciális klauzuláival igyekeztek szabályozni.

B. Brissonius munkája latin nyelvű humanista munka, amelynek felismerései és eredményei tiszteletre méltóak. Kiegészítések eszközölhetők azonban az időközi régészeti, epigráfiai és jogtörténeti kutatások eredményei alapján, ami a projekt fő célja volt. Különösen fontos volt a felírt forrásanyag bedolgozása: a viaszos táblákon vagy kőbe vésett feliratokon ránk maradt összes, akár töredékes állapotú latin nyelvű szerződési formula összegyűjtése, a legújabb szövegkiadások alapján. Ebben a tekintetben tehát Brissonius műve frissítésre szorult; mert számos új forrással gazdagodott az ókori jogtörténet az utóbbi évtizedekben is. Elég, ha a legismertebb munkákra utalok: Pólay E., *A dáciai viaszostáblák története*, Budapest 1967; G. Camodeca, *Tabulae Pompeianae Sulpiciorum. Edizione critica dell'archivio dei Sulpicii*, Roma 1999; W. Eck, *Prosopographia Imperii Romani, Akten des XI Internationalen Kongresses der Griechischen und römischen Epigraphik II*, Roma 1997, 55; *The Documents from the Bar Kokhba Period in the Cave of Letters (=P. Yadin)*, ed. N. Lewis/Y. Yadin, Jerusalem 1989.

A releváns ókori jogi irodalom elsősorban a *Corpus Iuris Civilis* kötetekben, főként a *Digestában* található. Itt a számítógépes technika segítségével rendelkezésünkre álltak modern kereső programok, amelyek megkönnyítették a munkát. Az adásvétel, *locatio conductio*, társaság, megbízás és banki jogügyletek témakörében a vezető kutató már eddig is komoly tanulmányokat publikált, ami meggyorsította a téma intenzív feldolgozását.

A nem-jogász irodalmat is be kellett vonni a munkába, amit a számítógépes feldolgozás lehetőségei segítettek. Fontos szempont volt a modern szakirodalom, a nyelvészeti és az ókortörténeti kommentárok alapos feldolgozása is.

Az egyes szerződési modelleket, a szerződési gyakorlat „trükkjeit” csak a gazdasági-társadalmi háttér ismeretében lehet maradéktalanul feltárni. Ezért elengedhetetlen volt a főbb szerződési modelleknél az ókori gazdaságtörténet eredményeinek a figyelembe vétele. Az eredményeket a formulagyűjtemény csak rövidített formában bírta befogadni; szócikkekben részpublikációkra is sor került.

A kutatásból összesen három fontos monografikus publikáció született:

1. Jakab Éva: *Barnabas Brissonius és szerződési gyakorlat az ókori Rómában (Barnabas Brissonius and Contractual Practice in Ancient Rome)*, tervezett megjelenés: Budapest 2010, ca. 280 oldal.

2. Jakab Éva: Jogtudomány és jogélet (Jurisprudence and Law in Action), tervezett megjelenés: Budapest 2010, ca. 258 oldal.

3. Risikomanagement beim Weinkauf. Vertragspraxis im Imperium Romanum (=Münchener Beiträge zur Papyrusforschung und antiken Rechtsgeschichte, 99. Heft), C.H.Beck Verlag, München (2009) X., 284 oldal.

Mindhárom kéziratot kinyomtatva, postán és lemezre rögzítve (CD) is postáztam az OTKA Iroda címére. A kutatási projekt szempontjából a legfontosabb az első publikáció, a forráskiadás monografikus formában. Ezt egészíti ki a részletes ókori jogtörténeti-római jogi szakmonográfia a legfontosabb konszenzuális szerződés, az adásvétel szerződés-specifikus feldolgozásával.

A kutatás menete a következő volt:

Először Brissonius műve vonatkozó könyvének digitális feldolgozását végeztük el. A számítógépes adaptálás a publikáció feltétele volt; ezen kívül lehetővé teszi a kereső programokkal való tájékozódást a szövegben. A latin szöveget publikáltuk a Tanszék honlapján is (www.juris.u-szeged.hu).

A következő lépcső a latin szöveg összevetése volt a modern forráskiadásokkal. Fontos célkitűzés volt a téves olvasatok, a rossz idézetek kiszűrése és korrigálása.

Ezt követte a latin források teljes magyar fordítása. A kétnyelvű kiadás célszerűnek tűnt, hogy szélesebb publikum számára szolgálhasson hasznos ismeretforrássul a készülő publikáció.

Közben kutatások folytak B. Brissonius életéről és koráról. A történelmi és kulturális környezet ismerete elengedhetetlen a konkrét mű és az egész életmű megértéséhez; fontos volt beágyazni a szerzőt és munkáját korának szellemtörténeti vonulataiba.

Ezt követte a rövid, sommázó jogtörténeti kommentár összeállítása, amely a szerző (Jakab Éva) korábbi kutatásaira támaszkodik.

Végül egy szerződési típushoz (emptio venditio) részletes, új tudományos eredményekre törekvő monografikus feldolgozás is létrejött, német és magyar nyelven is, kb. 50%-os tartalmi átfedéssel (l. „Risikomanagement” és „Jogtudomány és jogélet”).

Ezen a téren Brissonius munkája még számos munkához tudna nyersanyagot szolgáltatni.

Előkészületben van továbbá egy német nyelvű szövegkiadás a freiburgi partner, W. Kaiser és intézete közreműködésével. Ezen a ponton még további közös munkára lesz szükség, mert a nemzetközi támogatás két éve alatt csak a közös szövegkiadás alapjait tudtuk megteremteni.

A Freiburgi Egyetem 2007-ben nemzetközi szeminárium keretében fogadta a projekt szegedi munkatársait. A referátumokkal egybekötött tanácskozás lehetőséget adott a közös munka kialakítására. Jelenleg a partnerek kapacitási gondokkal küzdenek. Ennek ellenére garantált a közös publikáció kb. két éven belüli megjelentetése. A latin forrásszöveg rendelkezésre áll. A freiburgi partner gondoskodik a latin szöveg német nyelvű fordításáról. A jogtörténeti kommentárt Jakab Éva készíti el német nyelven (fordítás nem szükséges, tekintve a számos német nyelvű, német kiadónál megjelent publikáció tapasztalatát).

Az első két kézirat „munkapéldány” formájában lezárásra került. Jelenleg a publikációs pályázatot készítem elő (kiadóktól árajánlatok begyűjtése, a szakmailag legkedvezőbb kiadóval az igényes publikáció megtervezése). A publikációs pályázat szokásos átfutási ideje miatt (a legközelebbi elbírálás március 15-én esedékes) a két kötet várhatóan csak 2010 nyarán tud megjelenni. Addig szerkesztői és lektori munkával is igyekszünk a kéziratot még javítani.

A projekt elsődleges célja a kommentált szerződési jogi formulagyűjtemény előállítás volt. A *corpus* a következő szerkezetet követi: bevezetés, a szerző, B. Brissonius korának történelmi és szellemtörténelmi vázolója, Brissonius élete és munkássága. Ezek után következik a forrásszöveg latin nyelven, majd ennek magyar fordítása. Tekintélyes terjedelmű továbbá a formulák jogi kommentárja.

A munka a projekt négy éves futamideje alatt befejezésre került. A kézirat nyomdakész állapotban van, amit postán továbbítom az OTKA Iroda részére.

A kötet felépítése:

I. fejezet: Barnabas Brissonius és kora (Jogtudomány és jogélet; Szociológia és szerződés tan a XX.-XXI. Században; A szerződési gyakorlat a római jog kutatásában; A szerződési gyakorlat jelentősége: „Law in action”; A szerződési formulák az utóbbi évek szakirodalmában; Humanizmus és reneszánsz; Brissonius élete és munkássága)

II. fejezet: Az adásvételi szerződés (Általános szabályok; Rabszolgavétel; Iumenta eladása; Borvétel; Ingatlanok eladása; *Variae*)

III. fejezet: Bérlet, megbízás, társaság (*Locatio conductio rei*; *Locatio conductio operarum*; *Locatio conductio operis*; *Mandatum*; *Societas*)

A kutatási projekt beadásakor Siklósi Iván frissen végzett és került a szegedi tanszékre. Sajnos, hamarosan kivált a tanszék keretéből, így az érdemi kutatásban már nem vett részt. Helyét először Schmidt Beatrix foglalta el. Ő segítette a digitalizált szöveg korrektúrájában, de csupán elenyésző óraszámban. Számtottevő részmunkát végzett Török Viktória, Pozsonyi Norbert, Szabó Pál és Fodor Antal, akik a latin szövegek számítógépre vitelében, a forrásokkal való összevetésben, szakirodalom gyűjtésében és a fordítás előkészítésében segítettek.

Barnabas Brissonius XVI. századi műve az ókori Róma jogéletében használt formulákról és ügyletkötési fordulatokról jogász- és tudósgenerációk hosszú sorának jelentett alapvető ismeretforrást. A munka először 1583-ban jelent meg Párizsban. A következő évtizedekben és évszázadokban tudósgenerációk forgatták és használták a mindennapos gyakorlatban és az oktatásban is. A mű számos kسادást ért meg Európa különböző városaiban; az utolsó kiadása a XVIII. századból maradt ránk. Jelen tanulmány alapja az 1731. évben Halléban és Lipszében nyomtatott példány. Ha a jogélet, a mindennapos joggyakorlat a 20-21. sz. jogfilozófiai és jogösszehasonlító irodalmában újra egyre nagyobb hangsúlyt kap. Kézenfekvő tehát a történelmi gyökerek feltárásának szükségessége, amelyhez ez a kiadás is segítséget kínál. Brissonius életművének központi célkitűzése volt a római magánjog rendszerezése, hozzáférhetővé tétele és népszerűsítése, hogy a városi polgárság, a feltörekvő kereskedői és vállalkozói réteg számára használható mintákat, követhető példákat ajánljon.

Brissonius elsősorban jogtudósként töltött be történetileg jelentős szerepet; a francia humanista jogtudósok legifjabb nemzedékéhez tartozott. A XVI. század első felében létrejött francia jogi iskola, a humanista jogtudomány fénykorát képviselte. Olyan nevek fémjelzik ezt a tudós generációt, mint Cujacius, Hotmannus vagy Donellus. Bár Brissonius sohasem élte a humanista tudósok tipikus életét – nem futott be egyetemi karriert, sohasem oktatott katedrán – mégis korának legkiválóbb tudósai közé sorolják. Nagyban segítette ebben családi és anyagi háttere, hisz a korabeli viszonyok mércéjével mérve is jelentős vagyont mondhatott a magáénak. Azt mondhatjuk, hogy szabad idejében, pusztán a művelődés kedvéért írta meg tanulmányait. Főleg fiatal korában tudott elmélyülni a kutatásban, amikor Poitiers-ban a vidéki ügyvédek csendes életére rendezkedett be.

Tudományos stílusa és érdeklődési köre alapján az „antiquarista” irányzathoz sorolhatjuk be Brissont. Kortársai közül Balduinus és Hotmannus, majd fél évszázaddal később Gothofredus is ezen irányzat követőjének számít. A nagy nevek között is kiemelkedő Brissson életműve, elsősorban rendkívüli nyelvészi tehetsége miatt.

A kutatási projekt igyekezett érdemeihez méltóan feldolgozni a humanista tudós jelentős tudományos produktumából a szerződési formulák gyűjteményét.

Szeged, 2009. szeptember 24.

Prof. Dr. Jakab Éva